

NICOLAE D. GHIKA: CINQ MOIS AU PAYS DES SOMALIS*

Dorina ROGOBETE¹

dodenar@yahoo.com

RÉSUMÉ: Un peuple jeune, les Somalis sont composés des différentes tribus Gallas qui ont survécu à l'agressive invasion arabe. Les Somalis ont une constitution puissante, un esprit indépendant et audacieux, en prouvant un grand respect pour les traditions de famille. Les femmes font les travaux les plus difficiles du ménage. Tous les habitants du pays sont musulmans. En général, les hommes ont des métiers manuels, un mode de vie pastoral. La richesse des Somalis consiste en leur bétail. Les explorations européennes de la corne orientale de l'Afrique commencent à la fin du XIX-e siècle. Parmi les explorateurs célèbres on peut citer les noms de Cruttenden, Speke, Révoil, etc. La carte établie par Hoyos et Coudenhove, en 1894, a contribué à la réussite de l'expédition des Princes Ghika, père et fils.

MOTS CLÉ: Les somalis – origine, caractère, traditions; Les explorateurs de la corne orientale de l'Afrique

CAPITOLUL XI² **SOMALEZII**

După autori specializați și după observațiile proprii

Origine și istorie. – Populația Galla. – Invazia arabă. – Formarea poporului somalez. – Somalezii actuali; – religie; – morală; – caste; – caracter;

* Traducere din limba franceză – fragment.

¹ Inginer, cercetător științific principal la Institutul de Mecanica Solidelor al Academiei Române; membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

² Cartea *Cinq mois au pays des Somalis*, scrisă în limba franceză de Prințul Nicolae D. Ghika a apărut în anul 1898, în Elveția, la Geneva. Are 219 pagini și a fost editată la *Genève et Bale, Georg & Co, Libraires-Editeurs*. Conține o hartă cu traseul expediției în Cornul Oriental al Africii și 27 de ilustrații, reproduceri după fotografiile Prințului Dimitie Ghika, tatăl autorului. Ultimele două capitole prezintă o listă cu fauna și flora specifice Somaliei, redactate în limba latină de către renumiții biologi G. Schweinfurth și G. Volkens, după observațiile personale ale Prințului Nicolae D. Ghika. Această carte este foarte valoroasă, ea fiind apărută și în Statele Unite ale Americii, cu codul LVOW05s1529261113, prin scanarea textului original al cărții *Cinq mois au pays des Somalis*. (N. Trad.)

– locuințe și hrană; – femeile; – căsătoria; – educația copiilor; – lupte între triburi și dueluri; – animale domestice; – ceremonii și cutume; – costume. – Exploratorii regiunii. – Situația politică și internațională a Țării Somalezilor

Somalezii sunt un popor tânăr, cu nume necunoscut din antichitate. Pe vechile hărți, țara lor este numită „Regio aromatifera” din cauza tămâiei care se aducea de aici, de când lumea, și a numeroaselor tufe plăcut miro-sitoare care se întâlnesc aici.

Cert e că, într-o epocă foarte îndepărtată, acest teritoriu fusese ocupat de negrii pur-sânge; nu s-a putut stabili în ce perioadă, această rasă autohtonă, a fost alungată și forțată să emigreze dincolo de fluviul Juba. Înlocuitorii lor au fost *hamiții* și *semiții* veniți din Asia, înainte de nașterea islamismului în Arabia. Amestecul acestor populații asiatice, cu o parte din vechii aborigeni a constituit mult timp, înainte de Mahomet, un mare popor Galla, răspândit nu numai pe limba de pământ orientală a Africii, ci și mai departe, destul de adânc, în interiorul continentului; numele de *somalez* nu exista încă; nici măcar Arabii nu cunoșteau țara decât sub numele de *Bar-Ajam*, sau pământ necunoscut; tradițiile celor din populația Galla sunt în acord cu cele ale somalezilor, stabilind că întreg cornul oriental a fost stăpânit de Galla, înainte de Mahomet. Ei au fost izgoniți de acolo de către emigranții Arabi. Faptul că Arabii au atacat Etiopia și chiar i-au impus câțva timp împărați musulmani dovedește îndeajuns, cât de puternică și agresivă a fost această invazie. Conform unei tradiții păstrate cu scupulozitate de către Somalezi s-ar părea că aceștia descind din trei arabi Ishak, Fir, Farud, cel din urmă aparținând rasei *Koreichite*, cea mai nobilă din Arabia. Pare-se că aceștia luaseră în căsătorie tinere Galla și fiii lor ar fi devenit șefii diferitelor triburi care au alcătuit poporul somalez. Oamenii din escorta noastră ne-au povestit că numele de *somalez* își trage originea de la numele unui îndepărtat șef Galla, foarte bogat, numit Somal, ale cărui numeroase fiice ar fi fost nevestele primilor emigranți arabi. Aceștia din urmă, susținuți de noile contingente din Arabia, i-au împins către sud-vest pe toți Galla care nu acceptaseră să se supună. Numele de somalezi a rămas semiților musulmani, cât și populației care a fost asimilată de ei. De atunci, o ură neîmpăcată îi desparte pe somalezi, de populația Galla nesupusă.

Somalezii nu neagă că strămoșii lor s-au căsătorit cu femei Galla, dar resping cu dispreț ideea vreunei legături de sânge cu populația Galla de astăzi: sunt foarte mândri de originea lor arabă; în realitate, sunt alcătuiți

din elementele cele mai variate. Culoarea lor variază de la ciocolatiu, la negrul cel mai închis. Sunt în general de statură înaltă, cu un tors bine conformat, picioare lungi și subțiri; figura are când finețea trăsăturilor arabilor, când un aspect cu nasul turtit, apropiat de tipul negroid; ținutul e bogat în pășuni care sunt necesare turmelor lor imense, dar apa lipsește și, pe alocuri, pământul e chiar impropriu oricărei culturi; este fără îndoială ceea ce face din somalezii un popor de păstori nomazi, supus regimului patriarhal.

Fig. nr. 1 – A doua leoaică vânată de prințul Nicolae D. Ghika
(reproducere după ediția în limba franceză, Geneva, 1898)

Toți locuitorii sunt musulmani; religia este singura legătură care îi mai unește puțin; împărțiți în numeroase triburi, trăiesc cea mai mare parte a timpului în luptă continuă; această stare de ostilitate se manifestă rareori printr-un război regulat, ci, cel mai adesea, prin expediții nocturne, jafuri, razii sau însușirea frauduloasă a pășunilor. Deși musulmani în formele lor de religie, somalezii nu par a avea aceeași concepție despre Dumnezeu, ca arabii, supuși cu resemnare la orice lovitură a destinului: fetișismul negrilor a influențat ideile lor în această privință. Din momentul în care, individul somalez și-a îndeplinit cu regularitate rugăciunile, a

ținut posturile și s-a abținut de la mâncărurile și de la băuturile interzise de Coran, el se consideră în regulă față de Alah; este rândul acestuia să-și facă datoria față de supusul său, dacă nu, păzea: e responsabil de orice; bravul somalez îl dojenește, îl ocărăște, îl insultă, după cum am putut constata adesea în cursul expediției.

Printre somalezi se găsesc fie indivizi numiți Migdani, Adoni și Rami, care par a fi descendenții vechilor negri, fie Galla, mai puțin asimilați elementelor arabe; între ei vorbesc un dialect special, dar nu formează un popor aparte și se găsesc răspândiți în grupuri răzlețe printre diversele triburi somaleze; acești oameni se ocupă în general cu meserii manuale; unii sunt și vânători; un număr important dintre ei crește struți, de la care vând penele, la Berbera sau la Zeyla. Migdani sunt disprețuiți de ceilalți somalezi, pentru că nu se supun prescripțiilor religioase în toată rigoarea lor: astfel, Migdani consumă vânat fără ca acesta să fie supus <halalului> (tăiere rituală a arterelor de la gât) și ating animale spurcate, cum ar fi mistrețul și câinele. Au obiceiul să vâneze cu arce și săgeți otrăvite; adesea încolțesc antilopele cu ajutorul câinilor; au o abilitate uimitoare în aducerea vânatului în bătaia săgeților lor. Pentru ca să omoare struții masculi cu pene prețioase, se servesc de struții femelă domesticiți și ținuți în lesă printr-o funie foarte lungă. Struțul sălbatic zărește femela și fuge către ea. Vânătorul, ascuns în spatele unui dâmb de nisip sau al unui mușuroi de furnici, începe să tragă funia încetișor și aduce în acest mod, lângă el, puțin câte puțin, animalul domesticit; masculul vine din urmă, cu încredere, și în scurt timp primește o săgeată otrăvită, al cărui efect este întotdeauna cert. Migdani folosesc aproape același sistem pentru oryx, dar în acest caz, un măgar deghizat în prealabil cu pielea și coarnele lungi ale unei antilope, servește la ademenirea prostiei vânatului. Otrava utilizată de către Migdani este un fel de pastă neagră, obținută prin fierberea îndelungată a unor rădăcini otrăvitoare.

Cu excepția preoților, puțini somalezi știu să scrie și să citească. Limba lor nu este scrisă. Rugăciunile lor se fac în arabă; terminologia religioasă este, pare-se, de asemenea arabă.

Somalezii sunt destul de nepăsători: dar constituția lor este foarte viguroasă. Sunt capabili să muncească bine, doar să binevoiască să se apuce de treabă. Aplică cu zel maxima: <Fiecare pentru sine și Domnul pentru toți>. Am văzut caravane făcând lungi ocoluri, pentru a evita un obstacol pe care doi sau trei oameni împreună ar fi putut să-l îndepărteze pentru totdeauna,

într-o jumătate de zi de muncă. Toate muncile grele ale gospodăriei sunt făcute de către femei. Ele se duc să aducă apă și lemne, țin cuverturi, confecționează suporturi ca să ducă în cârcă vasele, într-o mică împletitură flexibilă din nuiele.

Locuințele sunt transportabile, alcătuite dintr-o șarpantă foarte ușoară acoperită cu piei de animale; sunt mai degrabă corturi, decât case. La Hargeïsa și în alte sate stabile ale ținutului somalez există câteva case cu mai multe camere, construite din chirpici.

Hrana indigenilor constă în lactate, orez, curmale, carne de oaie sau de cămilă și ghi (un fel de unt clarificat). Acolo unde agricultura este, cât de cât, la loc de cinste, se mănâncă, de asemenea, prăjituri făcute din semințe de sorg: cultura sorgului se face într-o manieră foarte primitivă. Plugul este necunoscut; el este înlocuit de pari ascuțiți; cu ei se fac gropi în pământ, unde se introduce sămânța; buruienile au fost în prealabil înlăturate cu ajutorul focului.

Femeile ocupate cu muncile cele mai grele par, totuși, a se supune bucuroase; ele sunt, de altfel, bine tratate: adesea le-am văzut amestecându-se în discuții și chiar vorbind mai tare decât bărbații. Somalezii n-au niciodată mai mult de patru femei. Femeile sunt cumpărate de la tatăl lor. Căsătoria se încheie printr-o declarație în fața unui preot sau cadiu (*judcător la musulmani*). Tânărul care nu are posibilitatea de a plăti prețul cerut, se asociază cu alții pentru a jefui o caravană sau pentru a fura o turmă, procurându-și în acest fel banii sau vitele necesare. Aceste procedee sunt foarte bine văzute și lăudate cu tărie în cântecele naționale.

În timp ce femeile își văd de munca lor, bărbații, tolăniți sau stând turcește nu fac nimic sau se ocupă să coase sau să-și repare veșmintele. Când am sosit, pe neașteptate, în vecinătatea unui sat, femeile și fetele s-au retras imediat în colibe le lor, pe când bărbații au rămas în poziția în care se găseau, fără a ne privi, afișând cea mai deplină nepăsare, dar foarte neliniștiți, în fond. Răceala lor nu a dispărut decât puțin câte puțin, după câteva tratative, distribuire de cadouri sau de medicamente, sau după recunoașterea vreunei înrudiri între un om din escorta noastră și propriul lor trib. Atunci au devenit amabili, dar de o cordialitate aparentă, ca și prima lor impasibilitate; se pare că un somalez nu poate fi, în mod sincer, binevoitor, decât numai cu membrii din tribul său.

În sluja unui european, își îndeplinesc bine datoria, dar se pare că atunci, principalele lor motive sunt speranța unei remunerații bune și

teama pe care le-o insuflă armele și puterea albilor; este, de altfel, tot ceea ce respectă ei la rasa noastră: în afară de asta suntem considerați ca fiind spurcate, care, în eforturile lor de a se ridica deasupra celorlalți oameni, insultă divinitatea și, deci, au pierdut pentru totdeauna minunile paradisului, în schimbul unor plăceri, în plus, pe pământ.

Somalezii sunt foarte buni cu copiii lor. Băieții sunt cărați în spate de către mama lor, mai mult timp decât fetele; când ajung la vârsta de opt-zece ani, încep să aibă o idee clară, privind valoarea lor personală. Îi vedem atunci evitând societatea femeilor și luând parte la adunările războinicilor, pe care încearcă să-i imite; li se dă o lance și un scut pentru vârsta lor.

Somalezii au cel mai mare respect pentru tradițiile de familie, acestea se transmit pe cale orală, iar băieții învață pe de rost genealogia lor.

Am avut în escorta noastră trei puști foarte drăguți și foarte veseli, care nu se certau niciodată. Făceau mai multă treabă, decât confrății lor mai mari. Cu cât înaintază în vârstă, acești puști devin foarte susceptibili; vanitatea lor e rănită din nimic, făcându-i adesea neglijenți în îndeplinirea îndatoririlor lor și, uneori, chiar periculoși. Din fericire, grație versatilității caracterului lor, furia le trece repede. În caravana noastră, în două rânduri, doi somalezi din triburi diferite s-au năpustit unul asupra altuia, cu lancea în mână, după o discuție puțin mai animată; am reușit să-i despărțim, înainte de a se răni grav; în răstimpul de câteva minute, cât i-am ținut liniștiți, s-au calmat și am putut să-i eliberăm. Aceste tipuri de dueluri sunt foarte frecvente și deloc inofensive; am remarcat o mulțime de somalezi purtând în păr o pană de struț sau un spin de porc spinos, semn că omorâseră deja un om, cu mâna lor.

Când somalezii se odihneau după marș, i-am văzut mereu ocupați să-și ascuță și să-și lustruiească lamele lănciilor sau pumnalelor.

Ochii lor strălucesc de bucurie îndată ce li se înmânează o pușcă; le procură o putere de invidiat și le permite să-și dea importanță față de triburile din interior, care nu au arme de foc, deși le cunosc foarte bine efectele lor terifiante.

Plăcerea lor cea mai mare este să însoțească, cu pușca în mână, un vânător european aflat în expediție; stomacul lui se contractă în fața imaginii untului, a curmalelor, a oilor, a cămilelor grase, a zebrelor și a excelentului vânat datorat șefului său; instinctele sale de cercetaș și de gurmand inveterat găsesc în acest rol, o dulce satisfacție.

În ciuda atracției lor pentru armele de foc, sunt trăgători neiscușiți; am avut multă bătaie de cap să-i facem să nimerească o țintă mare, aflată

la cincizeci de metri. Ar putea să devină soldați buni, dacă spiritul lor independent le-ar permite să se conformeze unei discipline severe, căci somalezul are întotdeauna o atitudine foarte demnă și bravura este calitatea sa principală. De multe ori, vânătorii europeni și-au găsit salvarea numai datorită eroismului șicarilor lor. Martor, lordul Delamere, în aventura sa cu leul de la muntele Sabatweyn.

Bogația somalezilor e constituită, în întregime, din turmele lor, cămile, capre, oi, vaci și măgari. Caii sunt mici și urâți; anumiți șefi au cai din cei mai frumoși, care sunt pe jumătate de sânge arab; somalezul este un bun călăreț, șaua și frâul de la căpăstru sunt decorate cu franjuri și pamioane din lână albastră, verde, roșie și galbenă; toate acestea arată foarte drăguț în plin soare. Șaua în sine și căpăstrul, foarte primitive, chinuiesc calul.

Vacile se aseamănă, prin formă și culoare, cu rudele lor din Elveția, dar natura le-a înzestrat cu o cocoasă în mijlocul spatelui. Caprele sunt, în general, albe, iar oile, albe cu cap negru; coada lor este lată, groasă, enormă, alcătuind o masă compactă de grăsime, carnea fiind excelentă. Ele nu au lână. Cămilele, dromaderii cu o singură cocoasă, sunt cu puțin mai mici decât cei de speță arabă. Mănâncă tot ce găesc, dar baza hranei lor constă în frunzele acelor salcâmi care se găesc peste tot în țara Somalezilor. Buzele lor, cu care pot apuca, par, de fapt, insensibile la spini. Marea calitate a cămilei, și cea mai cunoscută, este răbdarea în privința apei. Adesea rezistă cincisprezece zile de marș fără apă, plus că numai Dumnezeu știe cât e de încărcată. O cămilă somaleză cară pe spatele ei, aproximativ o sută de kilograme; de obicei are un caracter blând și nu mușcă decât foarte rar. Dar oferă jalnice concerte inedite care ne zgârie urechile de fiecare dată când o încărcăm sau o descărcăm. Cele două cămile militare ale noastre, aduse din Aden, și obișnuite cu soldații hinduși, au dimpotrivă, un caracter foarte rău, mușcând, după cum le vine, oamenii noștri din escortă sau alte cămile, pascănd separat și nepermițând dromaderilor somalezi să se apropie de ele. Cămilele destinate sacrificării, îngrășate de la nașterea lor, nu sunt supuse la nicio muncă. Carnea lor e foarte apreciată de somalezi.

Somalezul are mare respect față de morți. Am relatat, mai înainte, desfășurarea unei înmormântări importante la care am asistat la auliani, în satul Dour-Etamé. Băstinașii ce trec prin fața unui mormânt, nu uită niciodată să spună o scurtă rugăciune și să arunce o piatră pe tumulul funebru; mormântul ajunge adesea să fie acoperit de un morman impunător, care se mărește an de an. Poporul fiind nomad, mormintele sunt izolate, cimitirele

fiind mai degrabă rare. În mod obișnuit, morții se îngroapă pe marginea drumurilor sau în locuri unde se află pietre.

La Berbera, unde am văzut somalezii din toate triburile, am putut să constatăm că, peste tot, costumele lor este același. Adevăratul veșmânt național, roșiat, din piele tăbăcită – din care avem și noi un exemplar frumos – a devenit foarte rar; a fost înlocuit de togi din stambă de bumbac alb sau cafeniu-închis; această culoare din urmă s-a obținut cu ajutorul unei argile colorante. Știu să se îmbrace cu multă grație. De regulă, scuturile lor sunt foarte frumos cizelate și au întotdeauna formă rotundă. Lănciile, foarte bine echilibrate, sunt dotate cu un fier de calitate slabă. Somalezul nu cunoaște decât lovitura dreaptă; parada și lovitura simulată îi sunt necunoscute; rezultă de aici, că e foarte ușor să fie rănit, dacă nu are scutul în mână; este, însă, de-o uimitoare abilitate în mânăuirea acestui scut. Am văzut un bărbat viteaz parând astfel, toate pietrele pe care cinci sau șase persoane i le aruncau, în același timp.

Ca încălțăminte, somalezii poartă sandale cu vârful ridicat. Femeile căsătorite își înfășoară părul într-un sac negru; fetele tinere merg cu capul descoperit. În general, sunt urâte, dar grațioase de la distanță, iar mersul lor nu e lipsit de eleganță; ele fac impresie bună în peisajul african.

Fig. nr. 2 – Pădurea virgină a Wébiului (reproducere după ediția în limba franceză, Geneva, 1898)

N-a trecut mult timp de când această rasă, aceste obiceiuri, această țară au devenit familiare în Europa. La începutul secolului, Somalia, ca

țară, nu era cunoscută decât ca un țărm neospitalier în spatele căruia se întindea o regiune aridă, populată de barbari sângeroși și îndrăzneți. În 1825, masacrarea echipajului vasului englez *Mary-Ann* a contribuit la îndepărtarea din vecinătatea coastei, a călătorilor care începuseră deja să se îmbulzească spre Africa. În 1855, un nou masacru a avut loc în apropiere de Berbera. După ocuparea localităților Berbera și Zeyla de către guvernul egiptean, câmpia maritimă a devenit mai accesibilă și câțiva curajoși pionieri au explorat Gubantul, cățărându-se pe Munții Golis. Putem cita numele lui Cruttenden, Speke, Hildebrandt și Menges.

Mai târziu, Révoil a pătruns în valea Daror, dar eforturile sale demne de laudă n-au putut să-l ducă prea departe în interiorul țării.

Sir Richard Burton, însoțit de Speke și de locotenentul Stroyan hotărâsc să exploreze nordul coastei somaleze. Tabăra a fost atacată mișelește, Stroyan ucis, Speke făcut prizonier; a evadat, totuși, sub o ploaie de sulite, din care unsprezece l-au nimerit.

În 1883, italianul Pietro Sacconi a avansat mult în Ogaden, cu o escortă de doar optsprezece oameni. A fost asasinat de indivizi Mélanguri, la confluența dintre Salul și fluviul Daghatto. N-a trecut mult timp și negustorul grec Panaghiotis a avut aceeași soartă.

M. Haggemacher a traversat în 1884 munții Golis și a ajuns până la marginea Haudului, deghizat în indigen. În 1885, contele Gian Petro Porro și cei opt însoțitori au fost asasinați în nordul țării. În același an, ocupanții egipteni se retrag; Anglia ia în posesie Berbera și Zeyla. De atunci încep să mișune călătorii și vânzătorii. În 1885, englezul James ajunge la fluviul Chébéli a cărui existență nu era cunoscută decât din povestirile indigenilor. În 1891, prințul Eugène Ruspoli traversează acest curs de apă, pătrunde mult în interiorul țării, și acolo își găsește nefericitul sfârșit, sub colții unui elefant rănit.

În 1892, colonelul Arthur Paget și lordul Wolverton ajung la Barri pe Wébi-Chébéli. În același an, căpitanul Swayne explorează Ogadenul de miazănoapte și atinge „Fluviul Leoparzilor”, la Sen-Moretou. Căpitanii Bottego și Grixoni, cu o mare caravană, pătrund în ținutul populației Galla, și după ce au recunoscut bazinul Jubei, au ieșit la Brava, pe țărmul Oceanului Indian. În 1894, conții Hoyos și Coudenhove pătrund primii în centrul ținutului Aulianilor. Harta întocmită de către contele Hoyos și prețioasele informații furnizate de el au contribuit enorm la reușita expediției noastre.

Cunoscută mai bine, Țara Somalezilor n-a întârziat să vadă schimbându-i-se poziția politică și internațională. Când Egiptul și-a retras trupele din punctele pe care le ocupa pe coastă, Anglia a ocupat Berbera, Bulhar și Zeyla. Acest ultim oraș i-a fost disputat Angliei, timp de câteva luni, de către Franța, care ocupase deja Obockul și trimisese un rezident la Zeyla. Englezii luaseră orașul Zeyla cu asalt, iar Franța acceptând o tranzacție care îi asigura Obockul și împrejurimile, nu făcuse niciun demers de păcălire, așa cum se credea în general. Dacă Obockul nu valora nimic, un pic mai la sud se găsea excelentul loc de ancorare din Djibouti. Administrat cu abilitate de Franța, Djibouti a înlocuit în întregime Obockul și, în prezent, face o concurență serioasă orașelor Zeyla și Berbera. Pe țărmul Oceanului Indian, Italia a ocupat și ea câteva porturi, ca Mogadiscio, unde fusese asasinat consulul italian Cecchi, cu puțin timp în urmă, împreună cu ofițerii de marină ce-l însoțeau.

Interiorul cornului oriental al Africii nu aparține nimănui; pare o pradă foarte indicată pentru Abisinia, care, după ce a cucerit Hararul, trimite deja expediții militare în Ogaden și a anexat ținutul Bertirilor și al Mélen-Gurilor, încă de pe acum. După bătălia din Adoua, Abisinia a devenit o putere redutabilă; ea se va întinde de acum înainte, cu rapiditate, spre sud. Acolo, nu va putea evita să nu se ciocnească de interesele Angliei. Aceasta din urmă o va lăsa să se extindă? sau, mai degrabă, fără teama de a vedea aplicându-i-se lamentabila lecție dată Italiei, se va angaja într-o nouă campanie în Abisinia. Prima alternativă, este, după mine, mai probabilă.